

Prof. dr. Nace Šumi

Temeljna misel letošnjega posveta o dolgoročnem razvoju visokega šolstva je zajeta v geslu znanstvena univerza. To geslo zadnje tedne zlasti prek medijev prodira v javnost in seveda predvsem v univerzitetne kroge. Na prvi pogled se zdi, da nima nasprotnikov, vendar je to samo deloma res. Vzporedno z njim namreč še zmeraj kroži tudi geslo o univerzi kot urniku. Po tej tezi je univerza šola, natančneje, podaljšek srednje šole. Toda univerza se od srednjih in višjih šol razločuje ravno po tem, da izhaja iz znanosti, da se sama znanosti zavezuje in k njej uravnava vse študijsko delo. Že oguljena resnica je, da noben univerzitetni učitelj ne more biti samo pedagog, marveč je predvsem znanstvenik.

Ce skušamo znanstveno univerzo domisliti, je naslednje vprašanje, ki se mu ni mogoče izogniti: kakšno znanstveno delo sodi na univerzo? Vsekakor gre predvsem za temeljne raziskave, ki potem omogočajo in oplajajo vse druge, aplikativne in razvojne; te pa seveda tudi s svoje strani sprožajo obratne učinke. Koliko tega naj poteka na univerzi, koliko aplikativnih in razvojnih raziskav pa v vencu inštitutov zunaj univerze, je odprto vprašanje. Očitno je, da bo treba zlasti pri tehniških vedah, vendar ne samo pri njih, upoštevati potrebo po večjem pritegovanju aplikativnih in razvojnih raziskav. Zagotovo pa je treba univerzi omogočiti v prvi vrsti temeljno raziskovalno delo, ki pomeni razvijanje stroke in stik s svetom ter vzgojo mladih raziskovalcev. Povsod drugod so temeljne raziskave zaželeno in potrebne, na univerzi pa so nujne. Navsezadnje so univerze nastale prav zaradi take usmeritve.

Temeljne raziskave pomenijo posplošitve, teoretske zaokrožitve. Razumljivo je, da ne smemo pričakovati darov za tako delo vsepovsod, na univerzi bi morali delati zlasti za te vrste raziskav nadarjeni raziskovalci. Temeljne raziskave implicirajo tudi motivacijo takega profila raziskovalcev. Ni odveč, če poudarim, da je označeni profil univerze naravnost nujen v razmerah, v katerih živimo Slovenci kot narod z eno samo popolno in drugo razvijajočo se univerzo. V večjih skupnostih je mogoče specializirati univerze ali njihove dele tudi na aplikativne in razvojne raziskave, preprosto zato, ker se druge ukvarjajo s temeljnimi raziskavami. Poznamo celo industrijske velikane, kjer bajé temeljne raziskave niso posebno razvite. Toda v takem primeru je jasno, da dobivajo njihove izsledke po različnih poteh od drugod.

Temeljne raziskave kot jedro znanstvenega dela na univerzi so zlasti nujne in porabne za uresničevanje tistega posebnega poslanstva, ki z združevanjem raziskovalnega in vzgojnega dela omogoča nastajanje novih raziskovalcev. Zlasti temeljne raziskave so tudi tiste, ki konstituirajo univerzo kot odprto inštitucijo, njeni temeljni izsledki naj bi bili dostopni vsem. V tem je bistven razloček v primerjavi z delom na aplikacijah in razvoju, posebej v zunajuniverzitetnih inštitutih, kjer so cilj izdelki in patenti; ti so v pripravljalni stopnji skrivnost, v proizvodnji prednost in licenca. Univerza pa nima kaj skrivati, zato tudi upravičeno pričakuje javno podporo.

Ob taki programski usmeritvi se odpira seveda vprašanje delitve dela, razmejitve raziskovalnih naporov, sodelovanja in ustrezne opreme. Univerza je del raziskovalnega sistema v družbi, je pa bila desetletja očitno zapostavljena v primeri z nekaterimi drugimi raziskovalnimi organizacijami. Če kaj, potem univerza upravičeno pričakuje izenačitev z raziskovalci v inštitutih, izenačitev v delovnih pogojih in nagrajevanju.

Posebna narava univerze omogoča širše sodelovanje v družbi, zlasti pri sprejemanju temeljnih ocen in odločitev. Popolnoma nenormalno je, da univerza, kjer so zastopane vse znanstvene discipline na najvišjem kakovostnem nivoju, sploh ne nastopa kot znanstvena institucija, čeprav njeni delavci sodelujejo v vseh mogočih organizacijah, organih in projektih. Skoraj normalno je, da v takih primerih zastopajo različne barve in da pri tem redoma pozabljajo na univerzo ali ji celo delajo težave. Tako se vse odločitve o univerzi, o njenih nalogah oblikujejo zunaj nje, celo njen znanstvenoraziskovalni program. Dogaja se, da univerzo obremenjujejo, ne da bi se z njo sporazumeli o možnostih in tempu dela. Zadnji tak primer je nov: mislim na program podiplomskega študija za leto 1988, ki je nastal zunaj univerze, čeprav ga univerza izvaja.

Tako stanje je mogoče in je treba nemudoma odpraviti ter tako uveljaviti univerzo kot subjekt.

Zadnje se kajpak dotika tudi tako imenovane avtonomije univerze. Označeni pojem se danes v javnosti po nepotrebnem zamegljuje in zlorablja. Nekaterim je, kakor kaže, potreben namišljeni nasprotnik. Na univerzi ni nikakršnih stališč o avtonomiji, ki bi univerzo izločila iz družbe. Obratno, ravno zato, ker je univerza odgovorna za razvoj znanosti in za vzgojo novih kadrov, moramo spoštovati njeno strokovno avtonomijo. Samo tako se lahko njene zmogljivosti izrabijo v splošno družbeno korist.

Boljše sodelovanje univerze z družbo oziroma njeno smiselno vgrajevanje v družbene kontekste lahko bistveno prispeva k uveljavljanju pogosto navajanega gesla o skladnem razvoju družbe in seveda tudi znanosti.

Nazadnje posebna vloga znanosti na univerzi predstavlja enega temeljnih argumentov za poseben zakon o univerzi, ki naj opredeli njen sestav in njeno strokovno avtonomijo. Pripravljeni novi zakon mora zelo fleksibilno obravnavati institucionalne okvire, da ne bi zaprli poti na univerzo nikomur, ki lahko prispeva k njenemu uspešnemu delu. Univerza naj bo predvsem združitev znanja. Univerza pa se ne zavzema samo za oblikovanje novega zakona, marveč tudi za takojšnjo popravo sedanjega zakona o usmerjenem izobraževanju. Gre predvsem za neustrezna merila, ki preveč srednješolsko presojujejo univerzo, ne da bi ISS namenjal zadostna sredstva tudi za znanstveno pripravo ožjega pedagoškega dela. Vsekakor mora univerza nemudoma sprožiti akcijo za boljše financiranje, ki naj zagotovi pedagoškimi delavcem znanstvenikom polno plačilo materialnih izdatkov in osebnega dohodka, raziskovalna skupnost pa bo še naprej odprta za nenaдомestljiv delež univerze pri koncipiranju in izvajanju nacionalnega raziskovalnega programa. Bil bi tudi čas, da poskušamo kar moč racionalno izrabiti v ta namen dodeljena sredstva. Racionalno s kar največjim deležem univerze, ki s svojim potencialom še ni zadostno izrabljena.